

FÓRIS ÁGOTA – KOZMA LÁSZLÓ

Az idegennyelv-tudás a Dél-Dunántúlon egy felmérés tükrében¹

Magyarország európai integrációjának a társadalmi tevékenység minden területén egyik legfontosabb infrastrukturális alapfeltétele a megfelelő szintű idegennyelv-ismeret. Az elmúlt évek tapasztalata egyértelműen azt mutatja, hogy a különböző szférákban elért sikerek magas szintű nyelvi és szakmai ismeretekre épültek. A rendszerváltástól kezdve az oktatáspolitikai egyik fontos kérdésévé vált a nyelvoktatás. Intézkedések sora látott napvilágot (pl. diploma nyelvvizsgálóhoz kötése). Az átalakulóban lévő oktatás azonban objektív és szubjektív okok miatt csak részben tudta teljesíteni a fejlesztés terén mutatkozó igényeket. A munkaerő-piaci elvárások megváltoztak, az idegennyelv-tudás szerepe felértékelődött. A társadalom élénken reagált az új kihívásokra. Az idegennyelv-ismeret hiányosságainak pótlására nagy számban alakultak az országban olyan vállalkozások (elsősorban magán nyelviskolák), amelyek gyors és eredményes felkészülést biztosítanak. A pozitív jelek ellenére jelentős elmaradás tapasztalható az optimálisan elvárható nyelvtudás-szint és az idegen nyelveket beszélők arányaiban. A magyar lakosság idegennyelv-tudásáról különböző felmérések adataira, hivatalos statisztikákra, egyetemi és intézményi tapasztalatokra alapozva számtalan vélemény hangzik el a napisajtótól tudományos fórumokon át a köznapis beszélgetésekig. Hiányzott a kérdéskör reális megítélését szolgáló adatokból egyrészt azoknak a munkavállalóknak a véleménye, akik idegennyelv-ismeretük segítségével látják el a munkaköri feladataikat, másrészt azok vezetőit, akik ezeket a munkavállalókat alkalmazzák. Az ilyen irányú kutatásaink eredményeit összegezzük az alábbi tanulmányban.

1. A vizsgálat célja

A kutatás célja volt a munkaadók és a már dolgozó munkavállalók oldaláról kiindulva felmérni az idegennyelv-alkalmazás, illetve az idegennyelvi képzés eredményeit és problémáit, széleskörű adatgyűjtés alapján értékelni a vizsgálati anyagot, ezen keresztül pedig adatokat szolgáltatni az idegennyelvi képzés és továbbképzés szervezeti, tartalmi, valamint infrastrukturális továbbfejlesztéséhez.

A cél elérésére a *Dél-Dunántúli régió és Zala megye* területén kérdőíves módszerrel, és mélyinterjúk készítésével végeztünk felmérést. Megkérdeztük a *munkáltatókat* és a *munkavállalókat*, a következő csoportokat megcélözva: *vállalkozások, középiskolák, önkormányzatok*. Bár a vizsgálat nem terjedt ki az egész ország területére, mégis azt vártuk, hogy olyan kép fog kialakulni, amely országosan is érvényes következtetésekhez vezethet el, hiszen az ipari, kereskedelmi struktúra hasonló az ország más régióiban is, így a nyelvi infrastruktúra helyzete sem térhet el alapvetően (Budapestet kivéve). Még akkor is igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy az ország-

¹ A kutatást az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Közalapítvány (OKTK) támogatta.

ban Baranya megyében a legnagyobb az idegen nyelvet beszélők aránya, köszönhetően egyrészt a nagyszámú német és horvát nemzetiségnek, másrészt az egyetem jelenlétének. Azzal, hogy a nyelvi képzés fejlesztésére vonatkozó kutatásban az adatgyűjtést a kimeneti oldalon, a munkáltatók és a munkavállalók bevonásával végeztük, azt kívántuk elérni, hogy a felhasználás helyén kerüljön meghatározásra a képzéssel kapcsolatos igény. A vizsgálatok alapötlete az volt, hogy az idegen nyelvek ismeretének és alkalmazásának helyzetéről olyan munkavállalókat kérdezzünk meg, akik mindennapi munkájuk során rendszeresen használják nyelvismeretüket. Ezzel párhuzamosan ugyanarra kérdeztünk rá a másik oldalnak, a munkáltatónak tekinthető vezetőknek kiküldött kérdőívekben. A vizsgálat során felvetődött, hogy az idegennyelv-használat során a szó legszorosabb értelmében interdiszciplináris ismeretekre van szükség. A kérdés súlyát szemléltethetjük azzal, hogy a munkavállaló munkahelyén az idegen nyelv használata során a legkülönbélebb, sokszor igen speciális szakterületekkel kerül kapcsolatba, munkahelytől függően szüksége lehet a különböző szaknyelvek ismeretére (jogi, gazdasági, műszaki stb.).

2. A vizsgálat eredményei

Korábbi közleményeinkben (Fóris 2000, Fóris et al 2000, Fóris 2001, Fóris 2002, Póla 2002, Fóris–Kováts–Póla 2003, Fóris 2004) már beszámoltunk az 1999-2000-ben végzett felmérés egyes részeredményeiről, ebben a tanulmányban a főbb következtetéseket összegezzük. A rendszerváltást követő évtizedben több kutatás tűzte ki célul az idegennyelv-tudással kapcsolatos elvárások vizsgálatát, elsősorban a munkáltatói oldal szemszögéből. Ennek gyakorlati okát abban kereshetjük, hogy a gazdaságnak a munkavállalókkal szemben támasztott elvárásaira a képzésben résztvevő intézményeknek gyorsan kell reagálni, csak így biztosítható a kimenet-központúság. Ezen kívül a rendszerváltás következtében a piacgazdasági viszonyok a diplomásokkal szembeni elvárásokat is alapjaiban változtatták meg (vö. Czuczor 2001). Ilyen, az idegennyelv-ismerettel kapcsolatos kutatás volt Teemant–Varga–Heltai 1992-ben végzett vizsgálata a szakmai nyelvoktatásról (Teemant et al 1993), Major 1998-ban végzett kutatása, amelynek célja annak felmérése volt, hogy milyen fajta angol nyelvtudást várnak el a munkaadók a középfokú végzettséggel rendelkezőktől a nyelvigényes állásokban (Major 2000), ehhez kapcsolódik még Einhorn arra irányuló vizsgálata, hogy a szakközépiskolákban milyen fajta nyelvtudásra készítik fel németből a szakközépiskolásokat (Einhorn 2001), valamint a British Council Baseline Study (1999-2001) munkacsoportja által a magyarországi felsőfokú angol szaknyelvoktatás és a gazdasági igények kapcsolatát feltáró szükségletelemzés (Feketéné Silye 2003). Meg kell említenünk még Terestyéni sokat idézett tanulmányát, melyben a magyar lakosság idegennyelv-tudását vizsgálta (Terestyéni 1996). Történeti szempontú elemzést találunk Huszár tanulmányában (Huszár 1998).

Vizsgálatunkban az *első csoportot* az ipari, kereskedelmi vállalkozások, szolgáltató intézmények képezték. Ezen belül külön figyelmet fordítottunk a mikro- és kisvállalkozásokra, s azokra a közép- és nagyvállalatokra, amelyek részben külföldi tulajdonúak. A *második csoportot* az önkormányzatok képezték elsősorban annak felmérésére, hogy milyen a nyelvi infrastruktúrával való ellátottság azon a területen, amely az uniós csatlakozás előrehaladtával egyre nagyobb jelentőséget kap. Nyelvi infrastruktúra alatt értettük ebben az esetben mind a személyi, mind a tárgyi feltételeket: a valamilyen nyelvtudással rendelkező munkavállalókat, a meglévő segédanyagokat, tankönyveket stb. A *harmadik csoportot* a középiskolák munkáltatói és

alkalmazottai alkották, amelyek azért kerültek a vizsgált mintába, mert a közoktatás iskolahálózata az idegennyelv-oktatás szolgáltató intézményeinek egyike, és ebben a hálózatban nagy számban dolgoznak olyan munkavállalók, akiknek a munkaköri feladatai magas szintű nyelvtudást kívánnak meg. A közoktatás egyik feladata felkeltetni a nyelvtanulás iránti igényt, kialakítani és bevezetni hatékony tanulási módszereket, egyszóval megkezdeni a nyelvi kultúra alakítását. A kérdőíveken több helyen előfordult, hogy egy-egy kérdést válasz nélkül hagytak. A számszerű értékelésnél nem jeleztük, hogy hány helyen maradt el a válasz, ezért például az igenek és nemek összege nem mindenütt egyezik meg az összes válaszadó számával.

Ebben a tanulmányban a vizsgálat főbb következtetéseinek összegzésére vállalkozunk.

2.1. Az idegennyelv-tudás a vállalkozói/vállalati szférában

A mintában szereplő 63 vállalkozás 25,4%-a mikrovállalkozás, 25,4%-a kisvállalkozás, 36,5%-a középvállalkozás, és 12,7%-a nagyvállalkozás (a kis- és középvállalkozásokról szóló 1999. évi XCV. (Kkvt.) törvény 2-3. §-a alapján). A nagyvállalkozások száma a mintában felülreprezentált (országos szinten hozzávetőlegesen 5-6%); viszont a nagyvállalatok értelemszerűen több alkalmazottat foglalkoztatnak, mint a mikro- kis- és középvállalkozások, emiatt véleményük, szokásaik a munkaerőfelvétel terén a felmérés szempontjából meghatározók. A tulajdonviszonyokat tekintve az adatközlők közül 58,7% magyar, 17,5% vegyes, és 23,8% külföldi tulajdonú vállalkozás. A vegyesvállalatok és külföldi tulajdonú cégek aránya a visszaküldők körében nagyobb, mint a valóságban, ez annak is köszönhető, hogy nekik arányaiban is több kérdőívet küldtünk szét, továbbá az ilyen típusú vállalkozások kiterjedtebb külföldi kapcsolataik miatt több nyelvtudót foglalkoztatnak, mint a pusztán magyar tulajdonú cégek, emiatt vizsgálatainkhoz több adatot is szolgáltatnak. A vállalkozások 61,9%-a az ipar, 15,9%-a kereskedelem, 20,7%-uk pedig a szolgáltatás területén működik. Mezőgazdasággal foglalkozó cég nincs a válaszadók között, emiatt azt mondhatjuk, hogy a mintában az ipari jellegű vállalkozások és a tercier szektor aránya hozzávetőlegesen 60 : 40.

Szinte valamennyi, az adatgyűjtésben szereplő cégnél dolgozik diplomás alkalmazott. A vállalatok működésében különböző szerepet tölt be az idegennyelv-ismeret. A munkáltatók jelentős többsége (93,7%) szükségesnek tartja, hogy idegen nyelvet ismerő alkalmazott dolgozzon a cégnél. Többségük azonban nem tartja fontosnak (61,9%), hogy az idegen nyelvet beszélő alkalmazott nyelvvizsgával rendelkezzen, kisebb részük viszont ragaszkodik hozzá (34,9%). Ez utóbbiak, akik szükségesnek látják a nyelvvizsgát, többségükben a középfokú nyelvvizsgát jelölték be (77,3%); alacsonyabb illetve felsőfokú nyelvvizsgát egyformán 9,1% kíván meg. A válaszadók nagy többsége (93,7%) nem tartja szükségesnek a nyelvi diploma meglétét az alkalmazás szempontjából, ami annál érdekesebb, mivel a válaszadók közt több olyan is akadt, ahol a nyelvtudással bíró munkatársakat tolmács vagy fordítói munkakörben alkalmazzák.

A válaszok egyértelműen tükrözik, hogy a vállalkozóknak, cégeknek szükségük van idegen nyelvet ismerő alkalmazottra/alkalmazottakra, de többségükben nem kívánják meg ennek hivatalos igazolását. A nyelvismeret adminisztratív dokumentáltságában mutatkozó megosztottság a cégek piacon elfoglalt helyzetéből adódik. Az Európai Unióhoz való csatlakozás egyre közeledő időpontja, a magyar cégek versenyképességének javítása, a munkavállalóktól a *tárgyalóképes* nyelvismeretet

várja el, akár bizonyítvány nélkül is. Ennek meglétét a felvételi beszélgetés során gyakran épp a cégvezetők ellenőrzik rövid beszélgetés, szituációs játék, vagy akár írásbeli fordítási feladat segítségével. Azok a cégek, elsősorban nagyvállalatok, amelyek az ISO minőségbiztosítási rendszerrel garantálják termékeik állandó színvonalát, a nyelvi követelményeket is mérhető módon szabályozzák, mint a nemzetközi piacon való működés eszközt. Ezekben az esetekben a válaszokból az tűnik ki, hogy az idegennyelv-tudás meglétére szükséges és elegendő biztosíték az állami középfokú nyelvvizsga igazolása. Ez garantálja a megfelelő szintű nyelvismeretet, és nem szükséges az ennél magasabb szintű, nyelv szakon szerzett diploma. Az ISO minőségbiztosítási rendszerben akkreditált cégek bizonyos munkaköröknél a munkaköri leírásban rögzítik a munkakör betöltéséhez szükséges feltételek között a középfokú nyelvvizsga bizonyítványt.

Ezek után érdekes megnézni, milyen munkaterületen alkalmazzák a cégek az idegen nyelvet beszélő munkatársakat (több válasz is adható volt). A válaszok (csökkenő sorrendben): titkárnő (34), fordító/tolmács (17), idegennyelvi levelező (26), idegenvezető/hostess (3), nem a nyelv a fő szakterülete (28). Ebbe az utóbbi csoportba tartoznak többek között az adminisztratív, műszaki, marketing vezetőik és munkatársaik. Az egyéb kategóriában további nyolcféle területet soroltak fel: kereskedelem, vendéglátás, műszaki vezető, értékesítés, pénzváltó, külkereskedelem, gyógyszolgáltatás, informatika.

A választ adó 63 cég az ipar, a kereskedelem, és a szolgáltatás széles területét fedi le. Ennek megfelelően az idegennyelv-alkalmazásának terén is eltérő követelmények állhatnak fenn. Ezért arra is kerestük a választ, hogyan segíti a vállalat a speciális nyelvi igényekre való felkészülést. A válaszok szerint a vállalkozások 42,9%-a szervezett már idegennyelvi képzést az érintett dolgozóknak, speciális szaknyelvi képzést pedig mindössze a vállalkozások 1,5%-a. Ezek a képzések egyes cégeknél Magyarországon, másoknál külföldön zajlottak, nyelviskolában illetve tanfolyami keretek között. A számadatokból kitűnik, hogy a vállalatok egy része nemcsak érdekelt dolgozói nyelvi továbbképzésében, hanem anyagilag is támogatja azt. Fontos adat, hogy a cégek elenyésző hányada szervezett szaknyelvi képzést/továbbképzést a munkatársai számára. A reális igény ezeknél a bekövetkezett esetek számánál biztosan nagyobb. A mikro-, kis- és középvállalkozások nincsenek abban a helyzetben, hogy önálló tanfolyamokat szervezzenek, ezt bizonyítja az is, hogy a munkáltatók fele szükségesnek tartaná a vállalat profiljába tartozó szaknyelvi továbbképzést.

A fentebb taglalt kérdések kimondottan a nyelvismerethez kötött munkakörökhöz szükséges tudásra vonatkoztak. Kíváncsiak voltunk, hogy a munkaerő-felvételnél az idegennyelv-tudás és annak igazolása milyen szerepet játszik. A jelölt nyelvismerete a munkáltatók több mint fele szerint előny (58,7%), 17,5%-uknál követelmény, 17,5%-uknál nincs jelentősége a felvétel szempontjából. Megjegyezzük, hogy a mintában a cégek 84,1%-a rendelkezik külkapcsolatokkal. A vállalatok a diplomás jelöltek közül azokat vennék fel legszívesebben nyelvtudást kívánó munkakörbe, akik szakirányú diplomával és közép vagy felső fokú nyelvvizsgával/nyelvtudással rendelkeznek (55,6%), illetve nem a végzettség alapján döntenek el, kit választanak munkatársnak (30,2%).

Tehát azok a munkavállalók pályázhatnak legjobb eséllyel „jó állásokra”, akik valamilyen szakirányú diplomával bírnak (pl. műszaki, közgazdasági, jogi végzettség) és van legalább középfokú nyelvvizsgájuk valamilyen nyelvből. Mivel az egye-

temeken kötelezővé tették a diploma megszerzéséhez a középfokú nyelvvizsgát, valamint jelenleg folyamatosan történik a szaknyelvi vizsgák akkreditálása a pályázó intézményeknél, a szakirányú diploma minimálisan a középfokú nyelvvizsga meglétét is fogja egyben igazolni. Emiatt az új rendszerben végző fiatal diplomások esélyei a munkavállalás terén jelentősen nagyobbak, mint a nyelveket nem beszélő, bár szakmájukat jól ismerő idősebbeké. A magas szintű, biztos idegennyelv-ismeret a szaktudással párosulva teszi valóban versenyképpé a munkavállalókat a munkaerő-piacon. A cégvezetők közel egyharmada nem végzettség alapján választja ki munkatársát, amit indokolhat az a tény, hogy a cégek profilja igen összetett, és hogy az egyetem úgyszólván csak alapképzést adhat, valamint a rendkívül gyors fejlődés következtében az ismeretek nagy része az ötéves tanulmányok végére elavul, bármilyen területről legyen is szó. Főleg ezeken a helyeken indulnak jó eséllyel azok a nyelvi diplomások, akik cégeknél keresnek állást. Czuczor József hívja fel rá a figyelmet, hogy „kezdetben a munkaügyi szervezet is nehezen tudta kezelni azokat az igényeket, miszerint egy sor területre a szakosításuktól függetlenül kerestek diplomásokat” (Czuczor 2001: 63).

Tehát ha az egyetemek és az egész társadalom motiválni tudja a diplomaszerzésre készülő fiatalokat idegen nyelv/nyelvek magas szintű elsajátítására, akkor a vállalati igények egy része kielégíthető a nyelvismeret terén. Gondolnunk kell azonban azokra a szakirányú képzettséggel rendelkező fiatal szakemberekre, valamint a korábban végzett, de idegen nyelvet nem tudó szakemberekre és diplomásokra, akik egyre nagyobb hátrányba kerülnek a munkaerő-piaci versenyben a megfelelő nyelvtudás hiánya miatt. A hiányok pótlása a felnőttoktatás feladata. Az elvárásoknak megfelelő tömeges nyelvi képzés lehetőségei megvannak. A távoktatás, az internet, az audio-vizuális eszközök kiváló lehetőséget biztosítanak eredményes nyelvi oktatás szervezésére. Várat magára viszont az oktatói módszerek, megfelelő segédletek kidolgozása és előállítás.

2.2. Az idegennyelv-tudás szerepe a középfokú oktatási intézményeknél

A dél-dunántúli középfokú oktatási intézményekből 24 intézményvezetői és 202 tanári kérdőív érkezett vissza. Ez az összesen 226 kérdőív statisztikailag is értékelhető anyagot szolgáltatott a vizsgálatunkhoz. A válaszadók intézményeinek típus szerinti megoszlása: 9 gimnázium, 5 gimnázium és szakközépiskola, és 10 szakközépiskola. A gimnáziumi és szakközépiskolai képzés közel fele-fele arányú megoszlása különösen fontos a szaknyelvi képzésre vonatkozó értékelésünk szempontjából. A mintában egyaránt előfordulnak 4, 6, 8, és 4+8 évfolyam képzést folytató intézmények. A vizsgálatban résztvevő iskolák közül három kéttannyelvű: angol, német és olasz, azaz ezen a három nyelven folyik közismereti tárgyak oktatása. A kérdőívet visszaküldő iskolák közül kettőben folyik nemzetiségi nyelvoktatás, német, illetve horvát nyelven.

Az iskolákban folyó nyelvoktatás főbb jellemzői és adatai, a tanári munkaerővel való ellátottság kérdései szerepeltek az egyik kérdéscsoportban. A vizsgálatban résztvevő iskolákban az angol és a német nyelvek azonos számban vannak jelen, a francia harmadikként az angolhoz és a némethez képest alig több mint feleakkora, a további, kevéssé oktatott nyelvek csökkenő sorrendben: latin, olasz, spanyol, egy helyen horvát és finn nyelv. Jól kitűnik az angol és a német nyelvek kiemelt szerepe, amellyel az újlatin nyelvek együttes előfordulása mérhető össze. Elgondolkodtató a vizsgált mintában az orosz nyelv abszolút hiánya és a szláv nyelvek minimális elő-

fordulása (egy iskolában horvát). Az iskolákban tanító nyelvtanárok nyelvismeret-ének megoszlásában a diplomával és a nyelvvizsgával igazolt nyelvismeret megoszlásában ugyanaz a tendencia látszik, mint az iskolában tanított nyelvek eloszlásánál. Az angol és a német nyelvekből diplomával rendelkezők száma külön-külön is meghaladja az újlatin nyelvekből (francia, olasz, spanyol, román) és latin nyelvekből diplomával rendelkezőkét. Más nyelvek (görög, horvát, finn) pedig igen alacsony számban fordulnak csak elő. A harmadik helyen álló orosz nyelvi diplomák által biztosított oktatási potenciál sajnálatos módon nem kerül kihasználásra, hiszen láthattuk az előbbieken, hogy az oktatott nyelvek között az orosz nem szerepel. Erről a kérdéskörrel értékes információkkal szolgál az a két felmérés, melyet 1989-ben és 1999-ben végeztek hallgatóknak az orosz nyelvhez való viszonyáról. A tanulmány szerzői megállapítják, hogy „a megkérdezettek 1999-ben azt is tapasztalhatták már, hogy a gazdasági élet különböző szintjein az orosz nyelv igenis jól hasznosítható”. Összegzésükből kiderül többek között, hogy a magyar fiatalok fele már nem elutasító az orosz nyelvvel szemben, és hogy az orosz nyelvtanulás célja az utóbbi tíz évben megváltozott: az oroszul tanulók elsődlegesen a piacképes szférában kívánják hasznosítani nyelvtudásukat (Cs. Jónás–Fedoszov 1999). Az orosz-nyelv tanári kapacitások ilyen mértékű kihasználatlansága e felmérés tekintetében még kevésbé érthető. A 212 válaszoló nyelvtanár között 6 olyan válaszadó szerepelt, akiknek nincs nyelvi diplomájuk: ők nyelvvizsga (felső, illetve középfok) birtokában tanítanak idegen nyelvet. (Erre nézve vö. még: Enyedi-Medgyes 1998.)

A hagyományos, klasszikus idegennyelvi ötéves egyetemi, és négy éves főiskolai szintű kétszakos képzés a rendszerváltás után újfajta modellek bevezetésével bővült: egyszakos, ötéves bölcsészképzés és a hároméves nyelvtanárképzés rendszerével. Az új modellek bevezetése egyrészt az idegennyelv szakos tanárok hiányának, másrészt a világbanki prioritásoknak az eredménye. Elsőként a hároméves angol és német nyelvtanár-képzés indult meg 1990-ben az ELTE-n, majd más nyelvekre is kiterjesztették és más felsőoktatási intézményekben is bevezették ezt a modellt (vö. Bárdos-Medgyes 1997, Petneki-Szabalyár 1997, Szépe 1997). A felmérésünk adatainak összesítéséből kiderül, hogy a hároméves nyelvtanári képzésben, és az egyéni tanulásra épülő nyelvvizsgaszerzésben is az angol, német orientáció a legerősebb, és szinte teljesen hiányoznak olyan nyelvek, mint például a szerb, a szlovén, a bolgár, vagy az ukrán. Az idegennyelv-ismeret és -oktatás nem tükrözi a közép-európai térség soknyelvűségét, a nyelvi orientáció nem követi az Európai Unióban is egyre erősödő regionális törekvéseket, amelyeknek feltétele és velejárója a soknyelvűség.

A nyelvtanárok diplomájukon felül is ismernek nyelveket: összességében a legtöbben a németet jelölték meg, ezután következik az angol, majd jóval kisebb számban az orosz, francia, csökkenő sorrendben a latin, olasz, eszperantó, holland, spanyol, görög, lengyel, horvát és román. Vagyis nagy többségben vannak a diplomán felüli nyelvismeret terén is az angolt és németet tudók, és jelentős az orosz és a franciát ismerők száma (elsősorban tendenciákra voltunk kíváncsiak, ezért nem firtattuk pl. az írásbeli illetve szóbeli tudás közti különbséget).

A munkavállalók, a nyelvtanárok képzettségére, elsősorban a diplomájuk szakpárosítására, ennek iskolai értékére és az esetleges továbbképzési igényre is rákérdeztünk. Ezeket a kérdéseket azért tartottuk fontosnak, mert azon túl, hogy az iskolákban a munkával való ellátás lehetőségét nagyban befolyásolja a nyelvszak melletti másik szak, a munkavállalók nemzetközi mobilitása következtében egyre nagyobb

szerepet kap a szakmai munkához kapcsolódó idegennyelv-tudás (visszautalunk itt a vállalkozások körében végzett vizsgálat eredményeire, lásd feljebb). Ehhez pedig többoldalúan felkészült, nyelv- és szaktanárookra van szükség. A válaszolók többsége tanár szakon végzett (197 fő), és egyetemi végzettségű. A rövid képzésű nyelv-tanári diplomák viszonylag magas száma, és az orosz szakos diplomák kihasználatlansága a középiskolai nyelvoktatás strukturális változásának következménye, mint azt a fentiekben is említettük, és a rendszerváltás utáni változásokkal függ össze az idegennyelv-oktatásban. Az idegennyelv-szakos tanárok diplomájának szakpárosítása megoszlásában a hagyományos nyelv-nyelv és a nyelv-humán szak párosítás vezet, a sorban ezután következő nyelv egyszak viszonylag magas száma minden bizonnyal a felsőfokú képzésben az utóbbi években uralkodóvá vált egyszakos tanárképzés eredménye. Ez mutatja azt is, hogy valószínűleg sok fiatal tanít idegen nyelvet, hiszen az egyszakos képzést a rendszerváltás után vezették be. Az egyetemeken több helyen is próbálkoztak idegennyelv-természettudomány szakpáros képzéssel: a Pécsi Tudományegyetemen például (akkor JPTE) 1989-ben indult fizika-idegennyelv és földrajz-idegennyelv szakpárosítás, a Szegedi Tudományegyetemen (akkor JATE) pedig matematika-angol szak. Az egyszakos képzés megjelenésével azonban ezek a próbálkozások kevés kivételtől eltekintve, lényegében megszűntek. Ennek ellenére a felmérésben markánsan megjelenik ez a szakpár. A „Világ-nyelv” programban, az Oktatási Minisztérium stratégiájában („Világ-nyelv 2003, <http://www.om.hu>) megtalálható a nyelvtanárok szakmai továbbképzése és a szaktanárok nyelvi továbbképzése, azonban az újra a kétszakos képzés felé orientálódó felsőoktatási intézmények szakpárjai közül hiányzik. Tehát marad a továbbképzés, jobb esetben a másoddiplomás képzés lehetősége. A nyelv-egyéb, illetve az egyéb képesítések között az alábbi társ-szakokat találjuk: testnevelés, tanító, szervező, óvópedagógus, külkereskedelem, agrármérnök, műszaki tanár, számvitel.

A tanárokat és az igazgatókat is arra kértük, rangsorolják az egyes felsorolt diplomák értékét, munkahelyen betöltött szerepét. Az adott értékeket szakpáronként összegeztük. Az értékelés mind a tanárok, mind az igazgatók esetében megegyezik: a nyelv-természettudomány szakpárosítást értékelték a legtöbbször, ezután következnek csökkenő sorrendben a nyelv-nyelv, a nyelv-egyéb, a nyelv-humán szakok, majd legutolsóként az egynyelv szak. Természetesen ennek a besorolásnak az egyik motíváló tényezője lehet az iskolán belüli tantárgyfelosztás előnyös, illetve hátrányos oldala, másik, nem kevésbé fontos szempont a szaknyelvi képzésben rejlő lehetőség, hiszen a humán-reál műveltség találkozási pontja mint értéknövelő faktor szerepel. Ennek az interdiszciplináris képzettségnek a szerepe évről-évre fontosabbnak bizonyul, mint ahogy azt a 2004. szeptemberében érvénybe lépő Nemzeti Alaptanterv (NAT) követelményei és előírásai is tükrözik.

Abból kiindulva, hogy a tanártovábbképzés rendszere hozzájárulhat a nyelv-tanárok felkészültségének a felhasználási igényekhez való igazításához, három különböző továbbképzési formából kértük az előzőhöz hasonló öt értékű skálán való értékelést. A nyelv-tanárok szokásos nyelvi továbbképzése mellett véleményt kértünk olyan általunk hipotetizált formákról is, amelyben szaktanár kapna nyelvi képzést, vagy nyelv-tanár kapna szaktárgyi továbbképzést. Az egyes formákra adott értékek közel azonosak, ami azt a feltevésünket erősítette meg, hogy a továbbképzési rendszert ebbe az irányba volna célszerű módosítani. (Ez a lehetőség a „Világ-nyelv” programban megjelent.)

Vizsgálatunk további része a szaknyelvi képzésre vonatkozott. Kimutatható többek között, hogy a szakmákhoz illeszkedő nyelvi képzés, a megfelelő oktatási segédletekkel való ellátottság a közgazdasági tevékenység környezetében a legjobb. Más területek nagy része fehér foltot képez az értékelés térképén. A választ küldő iskolák közül nyolc intézményben folyik szakmai oktatáshoz kapcsolódó szaknyelvi képzés, további hat iskolaigazgató válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy szükségesnek tartaná-e szaknyelvi képzés bevezetését. A tanári válaszok szerint harmincötven vesznek részt szaknyelvi oktatásban, elsősorban a kereskedelem, gazdaság, idegenforgalom területén, és egyes más területeken (pl. számítástechnika, gépészet, irodalom, nyelvészet, vám). A válaszoló tanárok kétharmada szerint a környezetük részéről van igény szaknyelvi oktatásra. A jelenleg szaknyelvet nem oktató tanárok közül 85-en szívesen vennének részt, ha lehetőség volna rá, szaknyelvi oktatási anyagok fejlesztésében. Az iskolaigazgatók válasza alapján az iskolák többsége szívesen részt venne oktatás-fejlesztésben, a nyelvi oktatás korszerűsítésében, méghozzá a legnagyobb számban az angol és a német nyelv közoktatásban való oktatásfejlesztésével foglalkoznának, de a felnőttoktatásban és a tanártovábbképzésben is több iskola szívesen együttműködne, a többi idegen nyelv közül pedig a franciát, az olaszt, a spanyolt, a latint és az oroszot jelölték meg.

Vizsgálatunk adataiból kiderült, hogy az iskolák és az idegen nyelvet tanító tanárok jól érzékelik a társadalom részéről felvetődő szaknyelvi oktatás igényét, és a kollektív és egyéni szándékban megerősödött az elhatározás a fejlesztési munkában való részvételre. Felmérésünk korlátozott voltát is figyelembe véve megállapítjuk, hogy hatalmas lehetőség rejlik a közoktatás hálózatában az idegennyelv-oktatás korszerűsítésében való felhasználására. A nagy számú, magas szintű nyelvtudással rendelkező nyelvtanár az iskolában olyan közegben dolgozik, ahol könnyen és természetes módon kapcsolatot tud teremteni a szakmai ismereteket magas szinten birtoklókkal. Eredményes fejlesztő munkához a szakmai koordináció és a finanszírozás kérdésének megoldása szükséges. Ehhez a jövőben a különböző pályázati források jó lehetőséget biztosíthatnak.

2.3. Az idegennyelv-ismeret az önkormányzati szinten

Az önkormányzatok idegennyelv-használati szokásait és lehetőségeit több szempontból érdemes vizsgálni, hiszen jelentős különbségek mutathatók ki a településkategóriák és az önkormányzati szintek nyelvi kapacitásaiban és szükségleteiben. E kategóriákon belül fontos lehet, hogy a nyelvi fejlesztések szükségességét mennyiben indokolja az európai integráció, valamint a társadalmi-gazdasági folyamatok, a globalizáció, továbbá a települések, térségek versenyképessége, valamint az ezekre is kiható nemzetközi kapcsolatok. Magyarországon az önkormányzatok összefogásának jogi alapját a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény teremtette meg; a településfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. számú törvény pedig egyértelműen deklarálta, hogy a települési önkormányzatok önálló jogi személyiséggel rendelkező területfejlesztési társulást hozhatnak létre. „A NUTS-rendszer szerinti meghatározásban az önkormányzatok a legkisebb jogi egységek, melyek egyes társulásai átlépik a statisztikai kistérségek, valamint a megyék határait, olyan közösségeket hozva létre, melyek az egyes célok által motivált tevékenységek mozgatóivá váltak” (Andróczy 2001: 54). A továbbiakban a kisebb egységtől a nagyobb felé haladva a falvak, kistérségek, a városok, a megyei önkormányzatok, a regionális ügynökségek, a gazdasági kamarák helyzetét és szerepét

értelmezzük Póla Péternek (az e felmérés keretében) az önkormányzatok nyelvi infrastruktúrájáról írott tanulmányára támaszkodva (Póla 2002).

A vidék, a vidéki települések a rendszerváltás vesztesei. Az idegennyelv-tudás területén is nagy a differencia a vidék és a városok között. Ezek a települések további kategóriákba sorolandók: mások az igényei és lehetőségei egy elmaradott, hátrányos helyzetű településnek, és más lehetőségei és szükségletei vannak e téren egy komoly fejlődési potenciállal bíró településnek (pl. egy speciális idegenforgalmi vonzerővel rendelkező településnek). Az elmaradott, periférikus települések esetében a leglényegesebb kérdés az életben maradás. Ezek a vegetáló falvak nem képesek bekapcsolódni a gazdasági vérkeringésbe. E települések helyi önkormányzataiban ritka az egy idegen nyelvet legalább középfokon beszélő alkalmazott. Egy társadalmi-gazdasági szempontból kedvező adottsággal rendelkező település számára az idegennyelvi erőforrásnak már fontosabb szerepe lehet a fejlesztések során, de a megkérdezettek véleménye az, hogy azért idegennyelv-tudás nélkül is boldogulnak. Megint más a helyzet kiemelkedő idegenforgalmi vonzerővel bíró települések esetén, ahol az idegenforgalom nem csupán egy jövedelem kiegészítő tevékenység lehet, hanem alapvetően meghatározó a települések életében. A megkérdezettek válaszaiból világossá vált, hogy problémájuk nem az önkormányzati munka során van. Nagy gondot okoz, hogy pl. a Tourist Police irodákban nincs angolul vagy németül megfelelő szinten beszélő alkalmazott, hasonlóan a boltokban, üzletekben sem megfelelő a nyelvtudás. Az önkormányzat fontos feladatnak tartja (vagy kellene, hogy tartsa) nyelvi képzések szervezését az érintettek részére. A falvakban a nemzetközi kapcsolatok többnyire a testvérközségi kapcsolatokra szorítkoznak. Ha ezek jól működnek, az idegennyelv-tudás terén pozitív hozamuk lehet, s ezen felül kulturális téren kiemelkedő a jelentőségük. A nemzetközi kapcsolatoknak ilyen kis falvak esetében jelentékeny gazdasági hatásuk csak nagyon ritkán lehet.

A kistérségek (területfejlesztési önkormányzati társulások) szerepe a nyelvi infrastruktúra szempontjából fontos kérdés, hiszen a nyelvtudásnak ezen a szinten már lényegesen nagyobb szerepe lehet. Ez a kistérségi szint egyébként az EU-ban is értelmezett, ún. NUTS IV szint. Ezek 20-40 ezer lakosú mikrotérségek, s bár az EU-támogatások címzettjei elsősorban a NUTS II szintek, tehát a régiók, mégis: e kistérségeknek kiemelkedő szerepe van a helyi fejlesztések, programok alakításában és meghatározó szintjei a regionális politikának.

A városok szintjén már olyan gazdasági, nemzetközi kapcsolatok léteznek, melyek magas szintű nyelvtudást követelnek, illetve követelnének meg a mindennapi munkában. A nemzetközi kapcsolatokat célszerű volna szinkronba hozni az EU-csatlakozással kapcsolatos kérdésekkel. Célszerű lenne a városok külkapcsolatait harmonizálni a régió vagy a megyék létező vagy alakuló kapcsolataival. A nyelvi erőforrás ezen a szinten igen sok kívánni valót hagy maga után, pedig a tárgyalóképes nyelvtudás az üzleti tárgyalások, a befektetőkkel való kommunikáció során nagyon fontos. A munkavállalók közül kevesen beszélnek megfelelő szinten idegen nyelven, s ez nem is alapelvárás. Ezt a hiányt csökkentendő, szervezett nyelvi képzéssel időnként lehet találkozni az önkormányzatoknál, ám ennek határfoka nem kiemelkedő. Ennek oka valószínűleg az, hogy igazi ösztönző rendszer nem kapcsolódik hozzá, valamint a munkaidő után tanulók teljesítménye sem kielégítő. Akinek van nyelvvizsgája és használja a nyelvet munkája során, az nyelvpótlékot kap – tudtuk meg egy interjú során. A nemzetközi referens nyelvtudása a szóban forgó önkormányzatnál kifogástalan, ám ezen a szinten nem elegendő egy ilyen alkalma-

zott. A szakreferensek nyelvtudásáról a vezetőknek tudomásuk van, ugyanakkor ebből származhatnak problémák. A nyelvpótlék a vezetők szemében azt jelenti, hogy bármilyen feladattal terhelhetők ezek a munkatársak, hiszen ezért kapják a pótléket. A másik oldal ugyanakkor elégedetlen, hiszen úgy vélik, hogy a pótlék azért jár, mert fel kell venni a telefont, esetleg küldeni kell egy faxot. Ebből számtalan probléma adódhat: a nyelvet tudó referens nyelvtudása lehet közepes vagy akár ennél jobb is, de ez nem elég ahhoz, hogy hivatalos levelek fogalmazását, szakmai fordítási feladatokat megfelelő színvonalon végezzen el.

Egy megyei önkormányzatnál készített mélyinterjúra alapozva sikerült képet kapni ennek a területi szintnek a jelenlegi állapotáról, feladatairól is. A vizsgált megyei önkormányzatnál két nemzetközi referens dolgozik, mindkettő tárgyalóképes nyelvtudással. A hivatalos levelezéseket, szakmai fordítási feladatokat, a tolmácsolást azonban külső fordítóirodák, tolmácsok igénybevételével oldják meg. Nemzetközi kapcsolatai az Európai Fejlesztési Iroda mellett még a kulturális és a területfejlesztési irodának vannak. Mindösszesen sem éri el azonban a tizet azoknak a munkatársaknak a száma, akik tárgyalóképes nyelvtudással bírnak, miközben a megye három euroregionális együttműködésnek is tagja.

A regionális ügynökségek ugyan nem illenek bele szervesen az önkormányzati rendszerbe, de az európai integráció szempontjából, s főként az EU-s programok koordinátoraként kiemelkedő a szerepük a területfejlesztésben, valamint feladatkörükből adódóan is azon kevés intézmények egyikéről van szó, ahol az idegen nyelvek ismerete alapvető követelmény, s nem is állnak rosszul e téren. Jelenleg azonban még meglehetősen kis létszámúak, s nem várható el tőlük, hogy a települések, kistérségek kiszolgálói legyenek. Szerepük nagyon fontos, de a kistérségek, települések számára nem elegendő, ha csak rajtuk keresztül képesek az EU-hoz „csatlakozni”.

A gazdasági kamaráknál már jóval kedvezőbb a kép. A munkáltató már a referensi szinten szükséges feltételként írja elő a középfokú nyelvvizsgát. A gazdasági érdekek, a nemzetközi üzleti kapcsolatok kikényszerítik, hogy átlagon felüli szinten és mértékben álljanak rendelkezésre az idegennyelvi erőforrások. A kamarák a helyi gazdaságfejlesztés meghatározó szereplői, kapcsolatban állnak külföldi befektetőkkel, nemzetközi partnerségi kapcsolataik vannak, üzletember-találkozókat szerveznek, s nem utolsó sorban működtetik az EIC irodákat. A kamarák már felismerték, hogy a gazdasági-üzleti szaknyelvi képzésre nagy szükség lenne.

A régió nemzetközi kapcsolatai igen sokrétűek. A települések szintjén elterjedtek a testvérfalu, testvérváros kapcsolatok, ezekben a német dominancia figyelhető meg. E tekintetben a német nyelv fejlesztése tűnik célszerűnek, ám éppen ez az, amelyben a nemzetiségek jelenléte miatt nincs komoly hiány, de Magyarország német-orientáltsága e nyelv pozícióit erősítette. Az EU egyes programjainak nyelve inkább az angol vagy a francia, s csak harmadikként említhető a német. A régió – elsősorban Baranya megye – francia, olasz és angol kapcsolatai is erősödtek az elmúlt évtizedben (bár kérdéses, hogy mindig megfelelő szempontok motiválták-e a választást). Speciális a szerepe a horvátnak: jelentős a horvát kisebbség s nem elhanyagolhatóak a horvát-magyar gazdasági kapcsolatok sem.

Felvetődik a kérdés, hogy az európai integráció milyen megoldandó feladatokat jelent a magyar települések számára. Az integrációnak lesz egyfajta katalizátor szerepe is a globalizációs folyamatok terén, és mindenképpen hatással lesz a legkisebb falvak életére is. (A globalizáció nyelvi hatásairól vö. Kozma-Fóris 2002/1 és 2002/2.) Országos és regionális szinten egyaránt igen komoly fejlesztésekre van

szükség az idegennyelvi ismeretek minőségi és mennyiségi fejlesztése terén. A települések számára azonban az EU csatlakozás nem jelent közvetlen kényszert az idegennyelvi infrastruktúra fejlesztését illetően. A csatlakozást követően minden joganyag magyarul is rendelkezésre fog állni valamennyi társadalmi és gazdasági szereplő számára, és az információs kiadványok nagy része szintén hozzáférhető lesz magyar nyelven. A vidékfejlesztésre kiírt SAPARD például magyarul zajlott, az érdekeltek számára nem tette tehát szükségessé idegen nyelv ismeretét, azonban számos olyan uniós forrás áll majd rendelkezésre, amelyek megszerzéséhez elengedhetetlen lesz a biztos idegennyelv-tudás, ebből is főként az angol és a francia nyelvek ismerete. A csatlakozást követően megszűnnek az előcsatlakozási alapok, helyüket átveszik a strukturális alapok, amelyek magyar nyelven működnek, mert magyar közigazgatási szint bonyolítja őket. Léteznek ugyanakkor ún. közösségi kezdeményezések és egyéb EU-s programok, amelyek közül sokat már megnyitottak a társult tagok előtt, ezekre azonban akkor tud pályázni egy önkormányzat vagy társulás, ha rendelkezik felsőfokon beszélő és az EU-hoz is valamennyit értő munkatárssal. A programnyelv, amely egyébként a pályázati kiírásban szerepel, legtöbbször angol, francia, néha német. Nyertes pályázat esetén a megvalósítás időszakában nélkülözhetetlen az adott nyelvet jól beszélő munkatárs. A programmenedzselés megoldható külső szakember bevonásával is, de mivel ez több hónapos, akár egy-két éves munka is lehet, nem biztos, hogy ez egyszerű feladat.

A kistérségeknél szóba került EU-szakreferensek szerepe a városi szinteken még erőteljesebben jelenik meg. Egy ekkora méretű település önkormányzata már nem nélkülözhet olyan embert, aki első kézből, és nem közvetett módon képes információkhoz jutni. Az EU honlapján nem minden anyag lesz megtalálható magyarul: e feladat ellátásához nélkülözhetetlen a nyelvtudás. A vezetőknek már osztályvezetői szinten is szükségük volna tárgyalóképes nyelvismeretre, s a titkárnőknek is szükségük volna idegennyelv-ismeretre, hogy legalább alapvető tájékoztatást tudjanak adni idegen nyelven. Ezen felül van néhány olyan kulcsterület, amely magas szintű nyelvtudást követelne meg. Ugyanakkor nem egy önkormányzati alkalmazott véleménye, hogy a 10%-ot sem éri el azok aránya, akik legalább középfokú nyelvtudás birtokában vannak. Nagy fontosságot tulajdonítottak interjúalanyaink a belső nyelvi képzésnek, hiszen saját bőrükön érzik, hogy a nyelvtudás egyre kevésbé nélkülözhető munkájuk során. Ami az EU ügyeket illeti, célszerű lenne egy olyan szakreferenci hálózat kialakítása, amely adott divízióknál magas szintű nyelvtudás birtokában intézi az ügyeket, információkat gyűjt, s közvetlen kapcsolatban áll a megyei önkormányzatok által működtetett Európai Információs Ponttal. Ennek kiépítésére a forráshiányos önkormányzatoknak azonban aligha lesz lehetősége.

3. Összefoglalás

Tény, hogy napjainkban a tudás egyre jobban felértékelődik, és hangsúlyoznunk kell azt is, hogy ezen belül az idegennyelv-tudás fontossága még határozottabban előtérbe kerül. Hiszen lehet ugyan nagy erőket mozgósítani a turizmus közvetlen intézményeinek a fejlesztésére, de siker csak akkor várható, ha a szolgáltatás, betegellátás, közigazgatás, kereskedelem és minden más terület olyan szinten működik, hogy nem állítja az ide érkezőket kommunikációs nehézségek elé. A kis létszámú alkalmazottal dolgozó kisvállalatok, a kistélepülések önkormányzatai számtalan nehézséggel küzdenek, és nem az idegennyelv-ismerettel kapcsolatos problémák jelentik számukra a főbb megoldandó kérdést.

Az egyre jobban fejlődő nyelvipar szolgáltatásai sokat segítenek a nyelvismereti hiányok pótlásában. A különféle nyelviskolák a képzésben, a konkrét feladatok (fordítás, pályázatírás stb.) ellátására létesített kisvállalkozások a nemzetközi kapcsolatok területén sok feladatot megoldanak, azonban az általuk nyújtott szolgáltatások a kistelepüléseken nehézkesen érhetőek el. Megnyugtató megoldást csak az idegennyelv-ismeret szintjének általános növekedése hozhat. Ez pedig – hosszú távú feladatként – csak az idegennyelv-tudás területén tapasztalható elmaradás problémájának az eddigieknél kiemeltebb kezelésével érhető el. Elgondolkodtató, hogy a regionális fejlesztési tervekben nem szerepel az idegennyelv-tudás kérdésköre, mintha nem is érintené a gazdaságot, a munkaerő-képzést. Hasznosnak bizonyulhat viszont az Oktatási Minisztérium kezdeményezése úgynevezett nulladik évfolyam bevezetésének lehetőségére (a 9. évfolyamon), már a 2004. évi tanévkezdéstől, amelyben lehetőség lesz az emelt óraszámú idegennyelv-oktatásra.

Kiemeljük a vállalkozások munkáltatóinak válaszaiból egyrészt azt, hogy az idegennyelv-tudás mérésére többségük nem a vizsgabizonyítványt, hanem az alkalmazható nyelvismeretet veszi alapul, másrészt a szakmai és a nyelvi ismeretek együttesének pozitív megítélését. E szemléletet az életpályára most készülő tanuló fiatalokban célszerű kialakítani, valamint a jelenleg meglévő hiányok pótlása során, a felnőttoktatásban lehet megvalósítani. A középfokú oktatási intézményekben dolgozók válaszaiból egyértelműen látható, hogy a nyelvi képzés elsősorban az *angol*, *német*, illetve a *francia* nyelvekre összpontosít. Háttérbe szorulnak a szláv nyelvek (második idegen nyelvként is), annak ellenére, hogy jelentős kihasználatlan tanárkapacitás van e területen, és a környezetünkben élő népek többsége szláv nyelveket beszél. Az idegennyelv-ismeret és -oktatás nem tükrözi a közép-európai térség soknyelvűségét, a nyelvi orientáció nem követi az Európai Unióban is egyre erősödő regionális törekvéseket, amelyeknek feltétele és velejárója a soknyelvűség. Az idegennyelv-oktatás régiókban a horizontális szempontokat veszi figyelembe, az Unió elvárásainak egy részét és a globalizációs hatásokat, a vertikális tagolódás szerinti, a szomszéd népek nyelvének és kultúrájának megismerését nem támogatja.

Az oktatási intézmények vezetése és a nyelvtanárok pozitívan viszonyulnak az idegennyelv-oktatás fejlesztésében történő részvételhez. Az általuk megjelölt szakterületek nyelvi segédeszközök fejlesztése a szakképzés jelenlegi egyoldalú orientáltságát jelentősen csökkenthetné. A felmérésből kitűnik, hogy az iskolákban kezd kialakulni az idegennyelv-oktatás interdiszciplináris szemlélete. Jelentős méreteket kezd elérni a szaknyelvi oktatás, bár ennek területe döntően a közgazdaság és a kereskedelem. Az oktatás, ezen belül az idegennyelv-oktatás átalakulásának jelenleg zajló folyamatában mindenképpen kívánatos volna, hogy az egyre nagyobb teret hódító nyelvipar mellett találja meg helyét és vállaljon szerepet a közoktatás és a felsőoktatás intézményrendszere és szellemi kapacitása is.

Az oktatás és a gazdaság igényeinek (a munkaerő képzettsége és a munkáltatók által igényelt képzettség) összehangolása céljából az idegennyelv-tudás fejlesztését is fontos szempontként célszerű kezelni a dél-dunántúli régiós fejlesztések és pályázatok tervezése során.

Irodalom

ANDRÓCZI MÁRIA (2001): Kistérségi társulások Zala megyében. Tudásmenedzsment 2001/1, pp. 51-60.

- BÁRDOS JENŐ – MEDGYES PÉTER (1997): A hároméves angol nyelvtanár-képzés továbbfejlesztésének lehetőségei: 1994/96. *Modern Nyelvoktatás* 1997/1-2, pp. 3-19.
- CZUCZOR JÓZSEF (2001): Diplomások a munkaerőpiacon. *Tudásmenedzsment* 2001/1, pp. 61-66.
- CS. JÓNÁS ERZSÉBET – FEDOSZOV VIKTOR (1999): Attitűdvizsgálat a magyar fiatalok nyelvválasztásáról a rendszerváltástól napjainkig (1989-1999). *Modern Nyelvoktatás* 1999/4, pp. 39-50.
- EINHORN ÁGNES (2001): Milyenfajta nyelvtudásra készítik fel németből a szakközépiskolásokat? *Modern Nyelvoktatás* 2001/2-3, pp. 29-40.
- ENYEDI ÁGNES – MEDGYES PÉTER (1998): Angol nyelvoktatás Közép- és Kelet-Európában a rendszerváltás óta. *Modern Nyelvoktatás* 1998/2-3, pp. 12-32.
- FEKETÉNÉ SILYE MAGDOLNA (2003): Nyelvtanári és munkavállalói vélemények az angol nyelv használatának gyakoriságáról. In: Tóth Szergej (szerk.): *Nyelvek és kultúrák találkozása. SZTE JGYTFK, Szeged.* pp. 152-162.
- FÓRIS ÁGOTA – KOVÁTS ANNA – PÓLA PÉTER (2003): Nyelvi és szaknyelvi oktatás egy felmérés tükrében. In: Tóth Szergej (szerk.) pp. 157-162.
- FÓRIS ÁGOTA – PÓLA PÉTER – KOZMA IDA ZSUZSANNA – SÁNDORFI ESZTER (2000): Nyelvi infrastruktúra a vállalkozásvezetők megítélésében. *Educatio* 2000/4 pp. 828-834.
- FÓRIS ÁGOTA (2000): Nyelvi infrastruktúra az EU csatlakozás küszöbén. In: Andrásy György (szerk.): *Az Európai Unióhoz való csatlakozás társadalmi feltételei és következményei. Műhelyvita – Pécs, 2000. IPF könyvek, Szekszárd.* pp. 115-121.
- FÓRIS ÁGOTA (2001): OKTK kutatási beszámoló. „A nyelvoktatási és nyelvi továbbképzési rendszer társadalmi igényekhez igazodó továbbfejlesztése kérdéseinek vizsgálata a munkáltatói és a munkavállalói oldalról kiindulva”. Szerződésszám: A.1718/IV/99. Pécs, 2001. április 26.
- FÓRIS ÁGOTA (2002): Foreign language as a risk factor. In: Tivadar, Blanka – Mrvar, Polona (ed.): *Flying over or falling through the cracks? Young people in the risk society. Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia, Office of the Republic of Slovenia for Youth, Ljubljana.* pp. 282-285.
- FÓRIS ÁGOTA (2004): Idegennyelv-tudással kapcsolatos vizsgálat a Dél-Dunántúl középiskolaiban. Megjelenés alatt a *Modern Nyelvoktatás* című folyóiratban.
- HUSZÁR ÁGNES (1998): A magyarországi népesség nyelvtudása a XX. században. (Rövid áttekintés) *Modern Nyelvoktatás* 1998/2-3, pp. 45-56.
- KOZMA LÁSZLÓ – FÓRIS ÁGOTA (2002): Adalékok a globalizáció megítéléséhez. *Tudásmenedzsment* 2002/1 pp. 42-48.
- KOZMA LÁSZLÓ – FÓRIS ÁGOTA (2002): Kultúra és nyelv a globalizációs folyamatban. *Tudásmenedzsment* 2002/2, pp. 3-14.
- MAJOR ÉVA (2000): Milyenfajta angol nyelvtudásra van szükség a nyelvigényes munkakörökben? Vizsgálat a munkaadók elvárásainak felmérésére. *Modern Nyelvoktatás* 2000/1, pp. 33-49.
- PETNEKI KATALIN - SZABLYÁR ANNA (1997): És a német? A hároméves némettanár-képzés eredményei és kérdőjelei. *Modern Nyelvoktatás* 1997/3, pp. 15-24.
- PÓLA PÉTER (2002): Önkormányzatok nyelvi infrastruktúrája. In: Fóris Ágota – Kárpáti Eszter – Szűcs Tibor: *A nyelv nevelő szerepe. A XI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásainak válogatott gyűjteménye. Lingua Franca Csoport, Pécs, 2002.*
- SZÉPE GYÖRGY (1997): A hároméves nyelvtanári program folytatása a IV. és V. évben. *Modern Nyelvoktatás* 1997/4, pp. 42-46.
- TEEMANT, ANNELA – VARGA ZSÓFIA – HELTAI PÁL (1993): Hungary's Nationwide Needs Analysis of Vocationally-Oriented Foreign Language Learning: Student, Teacher and Business Community Perspectives. Budapest, Hungarian Ministry of Culture, Hungarian Ministry of Labour. United States Information Agency, Council of Europe Modern Languages Project Group, Budapest.
- TERESTYÉNI TAMÁS (1996): Vizsgálat az idegennyelv-tudásról. *Modern Nyelvoktatás* 1996/3, 3-16. „Világ – nyelv”. Az Oktatási Minisztérium stratégiája az idegennyelv-tudás fejlesztéséhez. *Modern nyelvoktatás* 2003/1, pp. 3-13.

Weblapok: <http://www.om.hu>